

Dokter in Arnhem

Vechten voor mensenlevens

Stuart Mawson

BBNC uitgevers
Amersfoort, 2011

Inhoud

Voorwoord door generaal Sir John Hackett	9
Voorwoord van de auteur	13
Proloog	14
1. Maandag 18 september 1944	15
2. Dinsdag 19 september	62
3. Woensdag 20 september	103
4. Donderdag 21 september	127
5. Vrijdag 22 september	148
6. Zaterdag 23 september	172
7. Zondag 24 september	198
Epiloog	222

Voorwoord van de auteur

Dit boek is niet bedoeld om een nauwkeurige en gedetailleerde reconstructie van de slag te presenteren, want daarvoor kunt u elders terecht. Het is de neerslag, zo eerlijk mogelijk opgetekend, van de persoonlijke ervaringen van iemand die een heel klein schakeltje vormde in de keten van dokters die het voorrecht hadden bij die gelegenheid hun diensten te mogen verlenen. Het is gebaseerd op notities die ik kort daarna, in 1945, heb uitgewerkt tot een verslag, op oude krantenknipsels, foto's en, uiteraard, op mijn herinneringen. Ik heb geprobeerd het 'gevoel' van die memorabele dagen over te brengen en misvorming van mijn oorspronkelijke indrukken te vermijden, door geen correcties aan te brengen op grond van kennis achteraf. Indien de gebeurtenissen verwarrend overkomen, kan dat worden opgevat als een weergave van mijn eigen goedstoestand op dat moment. Als er sprake is van onnauwkeurigheden in het licht van de feitenkennis van vandaag, komt dat omdat de enige feiten waar ik me toen van bewust was, de feiten waren waar ikzelf mee te maken had. Ik ben niet speciaal gekwalificeerd om over dit onderwerp te schrijven, behalve dan dat ik eraan heb deelgenomen, en ik vrees dat ik misschien niet iedereen die ik met name heb genoemd, recht heb gedaan. Mochten andere deelnemers in dit verslag op fouten of tekortkomingen stuiten, dan sta ik open voor hun kritiek. Ik ben tevreden als duidelijk naar voren komt hoe het Medische Korps van het Leger onvermoeibaar het hoofd bood aan de verschrikkelijkste moeilijkheden en zijn uiterste best deed voor de gewonden.

Proloog

2 april 1979. Het is een maandagmorgen, maar er is iets vreemds. Ik ga rechtop zitten in mijn bed. Mijn vrouw slaapt nog. Toch is het al kwart voor zeven en tijd om op te staan, om te beginnen aan de handelingen die ik dagelijks verricht voor ik naar het ziekenhuis vertrek. Ik moet daar om half negen zijn, om eerst het papierwerk af te handelen, dat ik zoals te doen gebruikelijk op mijn bord zal krijgen als voorzitter van allerlei commissies, alvorens te beginnen aan mijn operatielijst. Geen wekker, dat was het. De wekker was niet gezet en dus was hij ook niet afgegaan. ‘Mazzel dat ik wakker werd,’ zeg ik tegen mezelf, ‘gezien mijn neiging me te verslapen na het weekend.’ Dan hoor ik het tumult van vogels buiten voor het raam. Ik sta op en trek de gordijnen weg. Ik ben op het platteland, niet in Londen. De betekenis dringt langzaam tot me door en dan begint mijn geheugen te werken. Gisteren heb ik afscheid genomen van het ziekenhuis. Alle pagina’s van mijn leven als consulterend arts aan het King’s College Hospital in Londen zijn omgeslagen en ik ben aan een nieuw hoofdstuk begonnen. Ik hoef niet op te staan en ik hoef nergens naartoe. Ik ben met pensioen. Ik duik mijn bed weer in.

Zoals ik daar lag, peinzend en terugblikkend op mijn carrière, had ik het gevoel dat ik wel enige reden tot tevredenheid had omdat ik het zo lang had volgehouden. Maar in de loop van mijn carrière was er één episode die ik aan de vergetelheid wilde ontrukken en vastleggen. Een episode die ook begon op een maandagmorgen, 35 jaar geleden, waarop ik wakker werd met diezelfde gewaarwording dat er iets vreemds was.

1

Maandag 18 september 1944

Ik was kapitein in het Medische Korps van het Leger, regimentsarts van het Elfde Bataljon Parachutisten van de Vierde Brigade, Eerste Luchtlandingsdivisie, en lag te slapen in mijn kwartier in Engeland, toen de hoorn de reveille blies. Ik deelde het kwartier – het blok met de onderzoekskamer, een op maat gebouwd houten gebouw – met mijn medische sergeant, sergeant Dwyer, en mijn oppasser, soldaat Adams. De reveille was normaal gesproken het sein voor Adams om op te staan en thee te gaan zetten, voor Dwyer om een eerste sigaret op te steken en voor mij om me nog eens om te draaien en verder te slapen. Mijn rang bracht het voorrecht met zich mee me als laatste te mogen scheren en aankleden, terwijl de andere twee alles in gereedheid brachten voor het ziekenappel van die ochtend.

Maar deze morgen viel ik niet weer in slaap. Ik hoorde de hoorn even vaag als anders en opende één oog om een blik te werpen op de lichtgevende wijzerplaat van mijn horloge. Half zes! Ik keek nog eens. Waarom zo vroeg? Ik draaide me om en tastte naar het lichtknopje. Steunend op mijn elleboog werd ik een aantal ongebruikelijke voorwerpen gewaar naast mijn bed. Er sijpelde al wat flets licht door het raam en na een paar tellen naar de voorwerpen te hebben gestaard, liet ik me langzaam terug in de kussens zakken. Natuurlijk! De grote plunjezak, de bevestigingsriemen en losse tassen, de veldfles en het pistool die op de vloer lagen, het schone ondergoed en het shirt op de stoel, ik had ze er de vorige avond zelf neergelegd. Ik wilde me in mezelf terugtrekken om de harde realiteit die deze voorwerpen vertegenwoordigden, nog even niet tot me

door te laten dringen. Het was me allemaal te abrupt en verontrustend om de confrontatie nu al aan te gaan. Ik draaide mijn hoofd naar het raam en staarde naar de grauwe nevels die de hemel versluisden. Er waren nog zo'n vijf uur te gaan voor ik me zorgen moest gaan maken. Vijf uur waarin alles zijn gewone gang zou gaan, tijd zat om me geestelijk voor te bereiden, tijd zat om me in te stellen op de omstandigheden. Om te beginnen zou ik in bed blijven liggen tot Adams me mijn thee bracht, om langzaam te wennen aan wat me die dag te wachten stond.

Achttien maanden eerder, op mijn vierentwintigste, was ik afgestudeerd als arts. Na zes maanden in Londen als piepjonge dokter in een academisch ziekenhuis te hebben gewerkt, werd ik opgeroepen voor het leger. Toen ik twee weken in dienst was, bood ik mij vrijwillig aan bij de speciale eenheid waar ik nu deel van uitmaakte. Als iemand me zou vragen waarom ik die stap had gezet, had ik dat niet precies kunnen aangeven. Het antwoord dat ik de rekruteringsofficier gaf, was dat andere lui van het ziekenhuis er van begin af aan in hadden gezeten en dat het me een goeie zaak leek de traditie voort te zetten. Maar dat was lang niet de hele waarheid.

Ik draaide mijn hoofd weer terug om naar de spullen naast het bed te kijken. Vreemd dat zo'n verzameling levenloze voorwerpen zoveel kon betekenen. De overwegingen die een rol hadden gespeeld bij het bestellen, de handen die ze hadden gemaakt, hoe ze uit verschillende magazijnen bijeen waren gebracht, en hoe ze ten slotte klaar waren gelegd om vandaag gedragen te worden. Maar al te gauw zou ik ze aan moeten trekken of om moeten gorden om me te onderwerpen aan de onverbidde lijke loop der gebeurtenissen die de geschiedenis voor ons in petto had. Je kunt wel proberen om niet te denken aan wat je te wachten staat, maar dat is helemaal niet zo makkelijk, tenzij je gedachten in beslag worden genomen door andere zaken. Daarom was ik blij toen ik eindelijk Adams hoorde aankomen met de thee. Hij bonsde op de deur, kwam binnen en zette luidruchtig een mok naast het bed op de vloer. Hij greep me stevig bij mijn schouder en begon me wakker te schudden.

'Bakkie thee, kapitein. Bakkie thee.'

Ik geeuwde, woelde met mijn handen door mijn haar en ging rechtop zitten. Terwijl ik hem opnam, verbeterde mijn humeur; iets wat me vaker

overkwam als hij 's ochtends zijn opwachting maakte. Hij was een typische cockney, geboren en getogen in een volksbuurt van Londen. Klein van stuk, donkerblond, gespierd en een ietwat sombere gelaatsuitdrukking die nog werd geaccentueerd door een snor, waarop hij buitensporig trots heette te zijn. Hij was een discreet maar eersteklas scharrelaar en hoewel hij de twintig nog maar net was gepasseerd, maakte hij een erg volwassen en pientere indruk. Hij gaf nooit blijk van ergernis omdat hij fungeerde als wat binnen het leger als mijn bediende werd beschouwd. Adams was altijd erg bezorgd om mijn welzijn. Hij deed zijn uiterste best het mij naar de zin te maken en verzorgde mijn uitrusting met bewonderenswaardige nauwgezetheid. Als medisch assistent was hij een voorbeeldig archivaris van verslagen, rapporten in drievoud, behandelingskaarten en vaccinatiebewijzen. Hij assisteerde me bij de ziekenappels en er ontging hem niets. Met de medische kennis die hij aldus vergaarde, begon hij voor zichzelf een clandestiene medische praktijk. Manschappen die er niets op tegen hadden om officieel ziek te worden verklaard, kwamen hem privé opzoeken en vroegen hem om advies. Hij werd bovendien door hen als een betrouwbare bron van informatie beschouwd, als het om bepaalde, niet geboekstaafde aspecten van de bataljonsaangelegenheden ging.

‘Dank je, Adams. Hoe verloopt de exercitie?’

‘Alles kits, kapitein. De sergeant staat zich te scheren. Er zijn al een hoop lui op de appelplaats. 't Is mooi weer en het ziet er zowaar naar uit dat we dit keer gaan – eindelijk.’

Hij sloeg zijn ogen neer en keek me daarna verlegen aan. ‘Wat denkt u, kapitein?’ vroeg hij, ‘Wat staat ons allemaal te wachten?’

Ik had de neiging om te zeggen: ‘Wist ik het maar...’ Het was echter beter om mijn privé-overwegingen niet met Adams te delen. Officieren werden geacht een façade van onverzettelijkheid op te houden. Leiderschap valt of staat met doortastend optreden op ieder gebied. Ik gaf me er rekenschap van dat ik Adams leider was, niet alleen vanwege mijn rang, maar om de eenvoudige reden dat ik me met geen mogelijkheid iets kon voorstellen bij het idee dat Adams mij leiding zou moeten geven. Dus antwoordde ik: ‘Je hebt toch het rapport gehoord over de luchtbrug

van gisteren? Het wordt een fluitje van een cent, geen twijfel mogelijk.'

'Maar denkt u niet, kapitein, dat er een kans is dat de Eerste Brigade het hele zaakje inmiddels heeft geklaard? Dat wij onze toestellen weer aan de grond kunnen houden?' Adams leek zich serieus zorgen te maken. Bij de briefing had iedereen met die mogelijkheid rekening gehouden. Er waren al zoveel acties op het laatste moment afgeblazen dat het hele bataljon, mezelf inclusief, zo langzamerhand stond te popelen om te vertrekken.

'We zullen alles moeten nemen zoals het komt,' zei ik en probeerde zelfverzekerd te klinken. 'Ik maak uit jouw woorden op dat de voorbereidingen in volle gang zijn, dus laten we ons gereedmaken. Zeg tegen sergeant Dwyer dat ik er zo aankom.'

Ik dronk mijn thee, gooidde de dekens van me af en glipte mijn bed uit. Ik had hoogstpersoonlijk iedereen geadviseerd om schoon ondergoed aan te trekken. Niet alleen omdat het wellicht verscheidene dagen achtereen gedragen moest worden, maar ook omdat veel wondinfecties werden veroorzaakt door kledingstof, dat met een projectiel mee in de wond terecht was gekomen. Ik kon een lichte huivering niet onderdrukken toen ik mijn witte hemd aantrok. Het deed me denken aan de voorbereidingen die worden getroffen voor een operatie, als de gladgeschoren en ontsmette huid met een steriele doek wordt afgedekt tot het ultieme moment waarop het wordt blootgesteld aan het mes van de chirurg. Ik voelde me beter zodra ik mijn broek aan had en mijn weke delen waren bedekt. Toen ik eenmaal mijn kistjes en mijn puttees aan had, kloste ik de kamer door om de spullen bij elkaar te rapen die ik nodig had om me te wassen en te scheren. In de onderzoekkamer veegde sergeant Dwyer net de laatste zeepresten achter zijn oren vandaan.

'Morgen, sergeant,' groette ik hem.

'Morgen, kapitein.'

'Heb je iets gehoord van veranderingen in de plannen van gisteravond?'

'Nee, kapitein. Ik heb net het compagniebureau gebeld en er is niets nieuws ingebracht door de brigade.'

'Oké. Dan hebben we nog een paar uur om te ontbijten en te pak-

ken. Je kunt maar beter stevig ontbijten' – uit weezin vertrok Dwyer zijn gezicht in een grimas – 'hoe je je ook voelt na het feestje van gisteravond. Het is maar afwachten wanneer we weer een fatsoenlijke maaltijd krijgen.'

We zouden ieder twee van de kleine kartonnen dozen met 24-uursrantsoenen meenemen: geconcentreerde havermout, dobbelsteentjes vlees, snoepjes, pure chocola, sigaretten, benzedrinetabletten en een geprepareerd mengsel van theebladeren, melkpoeder en suiker waaraan alleen nog heet water hoefde te worden toegevoegd. Het was genoeg om twee dagen lang de honger tegen te gaan, in leven te blijven en een beetje energie op te doen. Sergeant Dwyer had een optimistischer kijk. Dat had hij altijd. Net als Adams was hij kort van stuk, stevig gebouwd en voorzien van een snor. Maar in tegenstelling tot mijn oppasser was hij lichtblond en zwierig, met een uitdagende houding en een schampere lach die je op het verkeerde been kon zetten; een lach die je uitnodigde je vrijheden te veroorloven, ook als dat onverstandig was. Dwyer was fysiek en mentaal gehard. Hij had gevechtservaring en ik wist dat ik hem daar nog dankbaar voor zou zijn.

'Maakt u zich geen zorgen, kapitein,' zei hij. 'U zult zien, er is genoeg te eten in de huizen en overal staan lachende meisjes die ons fruit en wijn aanbieden.'

Zou kunnen, dacht ik, zou best eens kunnen.

Ik nam ruim de tijd voor het scheren. Juist de meest alledaagse handelingen hielpen mij het gevoel van onwerkelijkheid te verdrijven, dat over de morgen leek te hangen. Ik voelde me niet op mijn gemak, alsof ik een pak droeg dat niet van mij was en totaal niet paste. Zo kostte het me bijvoorbeeld moeite om me niet voortdurend bewust te zijn van het wegtikken van de tijd. Alsof de wens om zo weinig mogelijk aan de toekomst te denken op een koppige innerlijke weerstand stuitte. Terwijl een deel van mij het wachten zo snel mogelijk achter de rug wilde hebben en in actie wilde komen, treuzelde een ander deel met iedere banale handeling, onwillig om het onbekende en onvertrouwde tegemoet te treden.

Na op mijn gemak te hebben ontbeten in de officiersmess en de gebakken eieren met spek alle eer te hebben aangedaan – wat voor crises ik in mijn leven ook heb meegemaakt, ik heb nooit volledig afgezien

van mijn maaltijden – keerde ik nog één keer terug naar het medische blok om het ziekenappel af te nemen. Ik verwachtte geen grote opkomst, als er überhaupt al iemand kwam opdagen. Je had natuurlijk altijd een of twee onverbeterlijke simulanten, zelfs in de eerste klas eenheden, die hun plichten nu en dan ontdoken door een ziekte voor te wenden. Ze kenden alle trucks en kwamen meestal met vage, moeilijk te weerleggen klachten, zoals rugpijn; maar op dagen dat we in actie moesten komen, meldde zich vrijwel nooit iemand ziek en dat bleek deze keer niet anders te zijn. Er kwam niemand om mij officieel te raadplegen, hoewel een man of twee, drie op privé-consult bij Adams ging met bepaalde darmproblemen, bang als ze waren dat deze hen later in verlegenheid zouden brengen. Toen hij klaar was, riep ik Adams naar mijn slaapkamer om me te helpen met mijn uitrusting. Mijn camouflagepak had ik al aan, maar ik worstelde nog met de draaggordels voor mijn parachute. Je rug moest vrij blijven voor de parachute en de grootste proviandtas moest hoog op de borst worden gedragen, vlak onder de kin. Daaronder werden aan beide zijden munitietassen bevestigd, gevuld met verbandmateriaal. Op de ene heup hing een tweede proviandtas en op de andere een revolver en een kaartentas. Tegen de tijd dat je stalen valhelm op je hoofd zat geklemd, voelde je je al zwaarbepakt genoeg zonder de grote plunjezak, die later, vóór de sprong, aan je rechterbeen moest worden vastgebonden. In deze plunjezak zat een grote rugzak, vol medisch materiaal, die in plaats van de parachute op de rug kon worden gedragen, zodra die laatste was verwijderd.

‘Dan is het nu mijn beurt,’ zei ik tegen Adams, ‘om jou te helpen met je spullen en dan gaan we eens kijken hoe onze sergeant ervoor staat.’

Toen we alledrie klaar waren, verlieten we voor de laatste keer de onderzoekkamer en liepen we, wankelend onder onze last, naar de gereedstaande transportwagens. Die stonden in rijen opgesteld aan de andere kant van de appelplaats en het hele bataljon kwam uit de barakken tevoorschijn en stroomde die kant op, alle manschappen behangen met wapens en uitrustingsstukken. We werden opgewacht door de majoor die de leiding had over de hoofdkwartiercompagnie.

Het bataljon bestond uit vier compagnieën, A, B, C en HQ (Head Quar-

ters: hoofdkwartier). HQ omvatte het organisatorische zenuwcentrum, waar ik als bataljonsarts aan was verbonden. We hadden nog zestien andere geneeskundige militairen met een lagere rang in het bataljon, namelijk bij iedere compagnie een korporaal met een aantal brancarddragers. Zij hadden tot taak tijdens de slag naar gewonden te zoeken en die naar mij te brengen, waar ik mijn regimentshulppost ook had opgezet met Dwyer, Adams en de anderen van mijn eigen medische sectie. Deze procedure was gelijk voor elk van de zes parachutisten- en drie zweefvliegtuigbataljons van de Eerste Luchtlandingsdivisie. Op brigadeniveau (drie bataljons per brigade) werden we gesteund door de geneeskundige dienst, die als taak had een zelfstandig opererend veldhospitaal op te zetten achter het front, uitgerust met operatieteams en ingevlogen ambulancejeeps. Daarnaast zorgde deze dienst voor een directe verbinding met de regimentshulpposten, waarbij ze tijdelijke opvangposten opzette en bemande als de afstand tussen het front en het veldhospitaal dat noodzakelijk maakte. Mijn taak was in feite om eerste hulp te verlenen en de gewonden te verzorgen tot ze via de tijdelijke opvangposten naar het veldhospitaal konden worden gebracht, of rechtstreeks naar de laatste als de omstandigheden het toelieten.

Majoor Dan Webber, commandant van de hoofdkwartiercompagnie, was een zeer bekwaam officier met gevechtservaring. Hij was kortgeleden aangesteld bij het bataljon, maar ik had al een goede werkrelatie met hem opgebouwd. Iedere vorm van breedsprakigheid was hem vreemd. Hij begroette me kortweg met: ‘Hallo doc. Zijn je jongens klaar?’

‘Dik in orde, Dan. Verloopt alles naar wens?’

‘Zeker. We vertrekken over een minuut of tien, dus laadt de boel maar vast in.’

Ik hielp Dwyer en Adams over de achterklep in de vrachtauto te klimmen, die ons zou vervoeren. Daarna werkte ik mezelf met de nodige moeite in de stoel voorin naast de chauffeur. Ik had me nog maar nauwelijks geïnstalleerd, toen Pat Crawford, de inlichtingenofficier, langskwam en me een krant overhandigde. Pat en ik hadden op dezelfde particuliere kostschool gezeten. Hij had een smal gezicht, maakte een nogal sluwe indruk en had het neusje voor informatie dat daar bij hoorde. Hij was niet groot maar erg pezig, zoals zoveel paratroepers, en een enorme plaaggeest.